

Лілія ГОНЮКОВА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0001-9474-5780>

Тетяна ДЕРУН

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0001-9089-2206>

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ЕФЕКТИВНІСТЬ, УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття має на меті дослідити умови, доцільність та зарубіжну практику використання інноваційних механізмів розвитку місцевої демократії. На основі узагальнення наукових праць українських та зарубіжних вчених визначено необхідність використання комплексного підходу до зміцнення демократії на місцевому рівні. Зазначено, що реформа з децентралізації потребує поглиблення шляхом напрацювання комплексу механізмів, які дозволять активізувати процеси демократизації на місцевому рівні. Розкрито роль місцевої демократії у розбудову демократичної системи. Наголошено, що місцева влада повинна вбачати у громадянах своїх партнерів, з якими вона співпрацює. Відповідно місцева влада повинна бути зацікавлена в удосконаленні форм взаємодії з громадою через розроблення ефективних механізмів. Стаття представляє огляд конституційних умов використання інноваційних механізмів, окреслює перелік критеріїв оцінювання демократичних інновацій, зокрема це: інклюзивність, народний контроль, зваженість рішень, прозорість. Проаналізовано перешкоди зміцненню демократії, які залишаються та потребують нівелювання за рахунок пошуку ефективних механізмів. Наведено приклади окремих країн та міст, які є лідерами у використанні інноваційних механізмів розвитку місцевої демократії. Проаналізовано практику використання в Україні таких механізмів як місцеві референдуми, загальні збори громадян, місцеві ініціативи та громадські слухання, місцеві (громадські) ініціативи. Запропоновано заходи, реалізація яких забезпечить активізацію використання інноваційних механізмів розвитку місцевої демократії.

Ключові слова: інноваційні механізми, місцевого самоврядування, децентралізація, демократія, місцева демократія, громадянська участь, громадянське суспільство, громадянська участь, ефективність.

Liliya HONYUKOVA, Tetiana DERUN

Taras Shevchenko Kyiv National University

INNOVATIVE MECHANISMS OF THE DEVELOPMENT OF LOCAL DEMOCRACY: EFFICIENCY, CONDITIONS OF USE, PERSPECTIVES

The article aims to investigate the conditions, expediency and foreign practice of using innovative mechanisms for the development of local democracy. Based on the generalization of the scientific works of Ukrainian and foreign scientists, the necessity of using a comprehensive approach to strengthening democracy at the local level was determined. It is noted that the decentralization reform needs to be deepened by developing a set of mechanisms that will enable democratization processes to be activated at the local level. The role of local democracy in the development of a democratic system is revealed. It was emphasized that the local government should see citizens as its partners with whom it cooperates. Accordingly, the local government should be interested in improving the forms of interaction with the community through the development of effective mechanisms. The article presents an overview of the constitutional conditions for the use of innovative mechanisms, outlines the list of criteria for evaluating democratic innovations, in particular: inclusiveness, popular control, weighted decisions, transparency. Obstacles to the strengthening of democracy, which remain and need to be leveled at the expense of finding effective mechanisms, are analyzed. Examples of individual countries and cities that are leaders in the use of innovative mechanisms for the development of local democracy are given. The practice of using such mechanisms in Ukraine as local referendums, general meetings of citizens, local initiatives and public hearings, local (public) initiatives has been analyzed. Measures are proposed, the implementation of which will ensure the activation of the use of innovative mechanisms for the development of local democracy.

Key words: innovative mechanisms, local self-government, decentralization, democracy, local democracy, civil participation, civil society, civil participation, efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розвиток місцевого самоврядування визначено одним із пріоритетів реалізації державної політики України на сучасному етапі. Здійснені в Україні реформи з децентралізації стали першим та важливим етапом модернізації публічного управління. Наступний важливий етап – поглиблення реформ та забезпечення їх ефективності – передбачає активне впровадження демократичних інновацій на різних рівнях публічного управління. Демократичні інновації займають важливе місце у порядку денному багатьох сформованих демократій, оскільки нові умови, нові виклики та загрози спонукають місцеву владу ініціювати активне впровадження інновацій у сферу публічного управління на різних рівнях. Саме на рівні місцевого управління є широке поле для поточних інституційних нововведень, які б сприяли, перш за все, більш тісній взаємодії політиків та громадян задля вирішення довгострокових та поточних проблем.

В ході широкомасштабної реформи місцевого самоврядування, яка передбачала перерозподіл та чітке розмежування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування,

було здійснено передачу функцій (повноважень) та ресурсів (фінансових і матеріальних) від держави до органів місцевого самоврядування. Зважаючи на це особливого значення набули питання залучення громадян до участі в публічному житті на місцевому рівні, розвитку інноваційних механізмів розвитку місцевої демократії, в контексті повноцінної реалізації принципів Європейської Хартії місцевого самоврядування [1]. Усе це актуалізує більш глибоке вивчення такого феномену місцевого розвитку, як партисипативна демократія (демократія участі) та її більш активне використання в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування в Україні. Напрацювання ефективних форм взаємодії місцевої влади та громадян і з питань стратегічного розвитку територіальних громад, і з питань оперативного реагування на проблеми сьогодення потребує дослідження кращих практик інноваційних механізмів з точки зору використання в процесі розвитку місцевої демократії в Україні.

Аналіз досліджень та публікацій

Питання дослідження демократичних інновацій знаходиться під постійною увагою і науковців, і практиків, які зосереджені на процесах зміцнення демократії, в тому числі її розвитку на місцевому рівні. Слід вказати праці українських вчених, зокрема, Касич А.О., Петрушко А.С. [3], Кормича А.І. [5], Самелюка Л.О. [8], Толкованова В.В. [10], Николаєвої В.І. [6], інших. Основними питаннями, які висвітлюються в зазначених працях є дослідження демократичних інновацій як драйвера модернізації публічного управління, здійснення типологізації демократичних інновацій на різних рівнях публічного управління, вивчення зарубіжного досвіду використання інновацій та характеристик окремих інноваційних механізмів місцевої демократії. Так, Самелюк Л.О. [8] досліджував переваги демократії участі на місцевому рівні. Толкованов В.В. [10] висловив припущення, що у процесі залучення громадян до місцевого самоврядування можуть виникати певні загрози, зокрема, недотримання принципів відкритості, розмивання відповідальності, зростання популізму влади, інших. Николаєва В.І. [6] розглядає умови використання інноваційних інструментів в державному управлінні на основі використання новітніх інформаційних комунікаційних технологій.

Слід зазначити, що питання інновацій у місцевому управлінні більш глибоко та системно представлено в працях зарубіжних вчених.

Elstob S., Escobar O. [12] дають визначення, класифікацію та характеризують умови появи демократичних інновацій. Загалом зазначається, що західні уряди все більше бачать залучення громадян як передумову вирішення багатьох сьогодинських складних політичних проблем. Крім того, під впливом демократичних інновацій відбувається загалом зміна політичної культури. Сучасні громадяни є антиавторитарними, критичними та компетентними, вимагаючи більшого впливу, ніж урна для голосування.

Ряд вчених [11, 12, 13-15] досліджують особливості інновацій на рівні місцевого самоврядування та місцевої демократії. У переважній більшості досліджень зазначається пошук інновацій для місцевого самоврядування, яке має відповідати тим викликам, з якими сьогодні стикаються громади. Так, Agger A. [11] розкриває роль, функції тимчасового комітету зі сталого розвитку, який створюється для підвищення ефективності муніципального управління кліматом. Передбачається формування комітетів з обраних радників і призначених громадян, які співпрацюють над розробкою нової місцевої стратегії сталого розвитку. Основним ефектом цієї форми залучення громадян до вирішення актуальних проблем є підвищення легітимності та взаєморозуміння між політиками та громадянами, хоча одночасно це інноваційний механізм муніципального управління кліматом.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження передумов та доцільності використання інноваційних механізмів розвитку місцевої демократії, аналіз їх основних видів і результатів впровадження в інших країнах та в Україні, зокрема в умовах реформування місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу

В умовах реалізації реформи з децентралізації основні зусилля на місцевому рівні на початкових етапах були зосереджені на об'єднанні територіальних громад, а питання реалізації інноваційних механізмів демократії, а саме демократії участі, відійшли на другий план. Це пов'язано з тим, що Україна потребувала проведення комплексної децентралізації, а відтак вона стосувалась політичних, адміністративних, фінансових аспектів, а вирішення питань безпосередньо пошуку ефективних механізмів розвитку місцевої демократії не були актуальними.

В даний час, коли реформа з децентралізації має вже певні здобутки та потребує поглиблення та контексті зміцнення демократії важливим є напрацювання комплексу механізмів, які дозволять активізувати процеси демократизації на місцевому рівні.

Основою визначення змісту необхідних механізмів та інструментів зміцнення демократії є розуміння самого поняття місцевої демократії та її основних характеристик. Слід навести та взяти до уваги такі визначення: *місцева демократія* – це можливість кожного брати участь у вирішенні будь-яких питань місцевого значення. Не лише вибіркових питань чи локальних проєктів, і не лише перед місцевими

виборами. Іншими словами – це механізм та безперервний процес щоденної і безпосередньої участі кожного у прийнятті рішень на рівні громади [2]. Саме місцева демократія повинна стати базисною концепцією формування філософії управління розвитком на рівні громади. Процес управління при цьому повинен базуватись на пріоритизації врахування інтересів громади. Тобто місцева влада повинна вбачати у громадянах своїх партнерів, з якими вона співпрацює і щодо розроблення планів та стратегій, і щодо забезпечення прозорості своєї діяльності та підзвітності. Відповідно місцева влада повинна бути зацікавлена в удосконаленні форм взаємодії з громадою через розроблення ефективних механізмів.

Загалом розвиток місцевої демократії спрямований на посилення діалогу та сприяння співпраці між громадянами, місцевими політиками та місцевими державними службовцями. Саме на розумінні мети та змісту місцевої демократії відбувається пошук механізмів її зміцнення, оскільки ці інновації позитивно впливають на якість демократичного врядування.

Основу цих процесів було визначено Конституцією України [4]. Конституційні положення передбачають можливість здійснення місцевого самоврядування як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування (стаття 140), а також можливості такого ж безпосереднього вирішення громадянами питань місцевого значення (стаття 143). Це, наприклад, проведення зборів громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання та обговорення, електронні петиції, громадські бюджети, створення та діяльність органів самоорганізації населення. Зазначені механізми формують базис розвитку місцевої демократії, однак початковий перелік потребує і доповнення, і врахування умов використання, які також змінюються. Логіку процесу постійного пошуку демократичних інновацій досить чітко прописано в статті Ткачук І.Я. [9], яка зазначає, що впровадження демократичних інновацій призводить до ускладнення методологічних підходів до дослідження процесів розвитку громадянського суспільства, наслідком чого ставав процес удосконалення функціонування його інститутів, що супроводжувалось формуванням нових вимог до нових механізмів залучення.

Місцеві управлінці постійно взаємодіють з громадянами в умовах швидких темпів зміни сучасності, які характерні для двадцять першого століття, і відповідно, повинні враховувати нові вимоги до місцевого самоврядування. Для того, щоб місцева демократія зміцнювалась потрібні інновації та навчання для відповідальних осіб, тобто постійний пошук нових форм взаємодії громадян з місцевим самоврядуванням, однак без професійного розвитку місцевого самоврядування цей процес є неможливим.

В якості теоретичного базису напрацювання демократичних інновацій на локальному рівні доцільно використати концепцію Public Value (PV). Завданням держави є доставка суспільної цінностей до широких верст населення і пошук найкращих варіантів реалізації цього завдання. Thompson N.K., Riedy C. [16] зазначили, що концепція PV на місцевому рівні акцентує увагу на умовах прийняття рішень місцевим урядом щодо тих аспектів, які є суспільною цінністю для місцевих громад. Звичайні громадяни, на думку вчених, можуть зосередити увагу управлінців на тих питаннях, які є важливими для членів громади, однак при цьому, можуть додати цінність і політичним, і адміністративним процесам.

З теоретичні точки зору внесок інновацій місцевої демократії у розбудову демократичної системи полягає у [14]:

- ✓ формуванні реальних можливостей для вирішення проблем на місцях – демократичні інновації розглядаються як передумова розробки та реалізації державної політики у сфері демократизації в цілому;
- ✓ покращенні якості демократії – демократичні інновації є внеском у впровадження у місцеві політичні процеси таких цінностей, як залучення, участь, розширення повноважень;
- ✓ розвитку інституційної спроможності – демократичні інновації є засобом покращення спроможності організації місцевого самоврядування координувати свою діяльність відповідно потреб, проблем та прагнень місцевих жителів.

Деякий інший аспект демократії участі на місцевому рівні з точки зору позитивного впливу на розвиток демократії розкриває Самелюк Л.О. [8]. Вчений серед переваг називає іміджеві ефекти, розбудову громади, залучення громадян, розподіл відповідальності.

Пошук інновацій у сфері місцевої демократії лежить у площині пошуку механізмів, які забезпечують краще залучення різноманітних громадян до політичних процесів.

Традиційно пошук демократичних інновацій передбачав удосконалення процесів врахування думки, навіть, невеликої кількості громадян. Процес цифровізації вирішує проблему охопту аудиторії, відповідно цифрові демократичні інновації дозволяють залучити більшу кількість громадян до демократичного процесу. Цифрові технології можуть усунути організаційні бар'єри та зменшити витрати на об'єднання багатьох людей.

Включення означає, що в ідеалі всі члени даного державного устрою повинні мати фактично рівний вплив на обговорення та прийняття рішень у цьому державному утворенні. Тобто включення означає залучення різних категорій громадян незалежно від освіти, статевих чи вікових груп тощо.

Загалом, ретельно розроблені цифрові демократичні інновації можуть стати місцем для інклюзивної участі громадян, залучаючи та розширюючи можливості місцевих громадян до прийняття рішень.

Зважаючи на вищевикладене доцільно хоча б частково звернути увагу на зарубіжний досвід і перш за все відносно сталих демократій.

Важливим мотивом реалізації реформ з децентралізації на початкових етапах і в розвинених країнах було підвищення ефективності надання державних послуг, однак з часом стало зрозуміло важливість покращення демократичного характеру самих державних установ.

В Португалії удосконалення процесів залучення громадян розпочали з правових нововведень, які були покликані вирішити проблеми негативного іміджу місцевої влади через корупцію, тривалий термін перебування при владі, а також зниженням явки виборців. Було запропоновано та використано такі механізми: обмеження терміну для мерів трьома строками; використання незалежних місцевих списків могли брати участь у виборах у формі груп громадян, введення закону про паритет у списках кандидатів [14]. Площадкою для впровадження демократичних інновацій є Лондон. У найширшому розумінні місцеве самоврядування в Лондоні є тріумфом унікальності над одноманітністю. Апробація демократичних інновацій в районі Лондона передбачала комплексну програму, в рамках якої було запроваджено такі новації як: створення постійної громадської групи та декількох громадських журі, залучення дітей середньої школи до молодого мера району, забезпечення професійного розвитку обраного керівництва району, інші.

Quirk В. [15] вважає, що в процесі обґрунтування тих чи інших інновацій, слід враховувати регіональний аспект. Те, що працює в Лондоні, на думку вченого [13], може не працювати в інших мегаполісах і те, що працює у міських районах, може не працювати у приміських або сільських районах країни.

В умовах розвитку місцевої демократії, коли відбувається безпосереднє залучення громадян до процесу прийняття рішень в рамках місцевого самоврядування традиційні інститути представницької демократії стають платформами, де громадяни та політики можуть взаємодіяти один з одним. В якості частини демократичних нововведень слід розглядати можливість та доцільність громадянам брати на себе роль політичних лідерів.

Таким чином, сучасну місцеву демократію можна вважати гібридною, оскільки вона використовує різні інструменти та механізми партисипативної, дорадчої та прямої демократії.

Оцінюючи стан справ в Україні слід зазначити, що на рівні місцевого самоврядування вже напрацьовано певний досвід використання механізмів розвитку місцевої демократії.

З метою забезпечення народовладдя і безпосередньої участі громадян в управлінні місцевими справами в Україні можуть використовуватись, використовуються або розглядається використання наведених нижче механізмів.

Місцеві референдуми передбачають безпосереднє (пряме) волевиявлення територіальних громад щодо ухвалення рішень з питань місцевого значення шляхом прямого голосування членів цих громад.

Як свідчить досвід зарубіжних країн ефективність використання даного механізму залежить від політичної культури й традицій, а також від політичної системи загалом. Проте ніщо не заважає появі такої практики й поступовому розвитку місцевих референдумів у країнах, де раніше такої традиції не було (як у Чехії), і найперший крок до цього – запровадження досконалої юридичної бази.

Добре підготовлений місцевий референдум – це якісний і доцільний засіб вирішення багатьох важливих питань, ефективна форма залучення громадян до вирішення питань місцевого значення. Важливо навчитися грамотно і гнучко поєднувати представницькі форми з формами безпосередньої демократії, особливо з питань, що без урахування думки населення вирішувати неприпустимо.

Проект закону України «Про Всеукраїнський референдум», який був на розгляді Верховної ради з 2020 року не дійшов до затвердження, а у військовий час ці питання відтерміновано на невизначений час.

Загальні збори громадян є однією з найбільш давніх форм безпосередньої демократії. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» загальні збори – це зібрання всіх чи частини мешканців села (сіл), селища, міста для розв'язання питань місцевого значення. Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їхньої безпосередньої участі в розв'язанні питань місцевого значення.

Збори є багатогранним та багатофункціональним явищем. Вони можуть розглядатися як засіб народовладдя та форма здійснення місцевого самоврядування; організаційна форма діяльності громадських організацій та структурний елемент інших форм народовладдя; форма реалізації конституційних прав та свобод людини та громадянина – засіб волевиявлення комплексу природних прав; засіб зворотного зв'язку між громадянами та державою тощо.

Основною перевагою зборів як інституту безпосередньої демократії та як форми місцевого самоврядування є органічне поєднання в них колективної соціальної дії – обговорення тієї чи іншої проблеми, вираження колективної думки, ухвалення колективного рішення з особистою активністю учасників зборів. У межах зборів кожен їхній учасник тим чи іншим шляхом висловлює свою думку, виявляє інтерес до чогось, що через зіставлення з думками та інтересами інших учасників можуть набувати спільного значення.

Спеціальними формами безпосереднього волевиявлення членів територіальних громад відповідно до чинного законодавства про місцеве самоврядування є **місцеві ініціативи та громадські слухання**. Стаття 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7] закріплює право членів територіальної

громади ініціювати розгляд у раді (у порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

Це можуть бути питання, пов'язані з управлінням майном, що перебуває в комунальній власності; затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку й контролем за їх виконанням; встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону; забезпеченням проведення місцевих референдумів та реалізацією їх результатів; утворенням, реорганізацією та ліквідацією комунальних підприємств, установ, організацій, а також здійсненням контролю за їх діяльністю тощо.

Змістом конституційно-правового інституту *місцевої (громадської) ініціативи* є сукупність конституційно-правових норм, що регулюють порядок здійснення у вигляді обов'язкової для розгляду у встановленому законом порядку громадської ініціативи, спрямованої на створення представницьким органом місцевого самоврядування в межах встановленої компетенції нормативно-правового акту відповідно до Конституції та законів або на вирішення ним в іншій формі громадського значущого питання, що міститься в пропозиціях громадян.

Існує кілька видів місцевих ініціатив. Так, за змістом їх можна поділяти на правотворчі ініціативи, спрямовані на ухвалення, зміну або скасування певного муніципально-правового акта; ініціативи настановчого характеру, зокрема ініціативи, що коректують склад представницького органу місцевого самоврядування; референдні ініціативи тощо. За формою вираження місцеві ініціативи бувають документально оформлені та неформлені.

На сьогодні вже є низка прикладів активного застосування місцевих ініціатив територіальними громадами Львова, Хмельницького, Славутича, Горішніх Плавень (колишнього Комсомольська), Києва тощо. Згідно зі статтею 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7] територіальна громада має право проводити *громадські слухання* – зустрічі з депутатами відповідної ради, посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати запрошених, порушувати питання та вносити пропозиції щодо проблем місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

Предметом громадських слухань можуть бути: проекти програми соціально-економічного та культурного розвитку територіальної громади; проект місцевого бюджету; місцеві податки та збори; надання пільг щодо місцевих податків і зборів; місцеві програми приватизації об'єктів комунальної власності; дострокове припинення повноважень місцевого голови тощо.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що в Україні сформовано нормативно-правову базу для використання певної кількості досить ефективних механізмів розвитку місцевої демократії, однак їх удосконалення та пошук нових є важливим для реального залучення громадян до суспільно-політичного життя на місцевому рівні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Зважаючи на отримані перші позитивні результати реформи з децентралізації, а також враховуючи нові завдання перед місцевим самоврядуванням важливим напрямом дослідження проблематики зміцнення місцевої демократії що визначають підвищення рівня участі громадян у суспільному житті на місцевому рівні та їх більш активне залучення до вирішення питань місцевого розвитку, є доцільним більш глибоко вивчити сучасний стан розвитку демократії в Україні, а також підготувати на основі проведеного аналізу комплексні рекомендації щодо використання різних форм демократії участі в умовах подальшої реалізації реформи децентралізації в Україні.

Досягнення цілей розвитку демократії в Україні потребує системності в роботі, яка, на нашу думку, може бути досягнута за рахунок: розроблення методології та впровадження інноваційних механізмів для розвитку демократії участі на місцевому рівні; удосконалення національного законодавства в частині створення умов для використання інноваційних механізмів місцевої демократії, зокрема й через приєднання України до відповідних міжнародних конвенцій і договорів; вивчення, узагальнення та поширення кращих практик з питань розвитку демократії участі на місцевому рівні з неодмінною їх адаптацією до умов України. Серед інших важливих заходів слід вказати утворення позапартійних груп та об'єднань, спрямованих на залучення виборців до виборчого процесу. А також формування та виховання нових місцевих еліт, відданих покращенню своїх територій та захисту місцевих інтересів, якості життя своїх громадян та їхньої матеріальної та нематеріальної спадщини.

Література

1. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. К., 2000. С. 194-205.
2. Для чого потрібна місцева демократія територіальним громадам. URL: <https://uplan.org.ua/dlia-choho-potribna-mistseva-demokratiia-terytorialnym-hromadam/>
3. Касич А.О., Петрушко А.С. Управління процесами децентралізації: зарубіжний досвід та стратегічні завдання для України. *Економіка та суспільство*. 2017. Випуск 13. С.71-77.
4. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

5. Кормич А.І. Демократичні інновації у публічному управлінні: поняття та типологія. Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса: Фенікс, 2021. С. 110–114.
6. Николаєва В.І. Сучасні інновації у державному управлінні системою соціальної роботи: переваги та перепони. *Public Administration and Regional Development*. 2020, 8: 654-678.
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Самелюк Л.О. Розвиток партисипативної демократії в умовах реформування місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 2. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2017_2/25.pdf
9. Ткачук І. Я. Демократичні інновації в Україні як чинник змін методології дослідження фінансів громадянського суспільства. *Проблеми економіки*. 2019. № 3 (41). С.217-225.
10. Толкованов В.В. Розвиток місцевого самоврядування в контексті здійснення політики європейської інтеграції: актуальні проблеми та перспективи їх розв'язання (приклад міста Києва). “Збірник восьмих всеукраїнських муніципальних слухань”, 2003, С. 309-313.
11. Agger A. Democratic innovations in municipal planning: Potentials and challenges of place-based platforms for deliberation between politicians and citizens. *Cities*. 2012. Vol. 117, 103317. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275121002171>
12. Elstub S., Escobar O. Defining and typologising democratic innovations. In S. Elstub, & O. Escobar (Eds.), *Handbook of Democratic Innovation and Governance*, 2019. pp. 11-31. Edward Elgar Publishing Ltd. URL: <https://doi.org/10.4337/9781786433862.00009>
13. Harmen B., Ank M., et all. Democratic Innovations in Dutch Local Government: Experimentation in Search of Strategy. *The Innovation Journal*. 2020. Vol. 25. pp. 1-21.
14. Pires de Almeida M.A. Innovations in the portuguese local government: contributions for local democracy”, *Sociologia, Problemas e Práticas*, 2022, 98, Online since 14 January 2022, connection on 14 January 2022. URL: <http://journals.openedition.org/spp/10323>
15. Quirk B. Innovation in Local Democracy: The London Borough of Lewisham. *Local Government Studies*. 2006. 32 (3). pp. 357-372.
16. Thompson N.K., Riedy C. Sustainability in Public Works Conference 27 – 29 July 2014 Paper Democratic Innovations in Local Government: A Public Value perspective.

References

1. Yevropeiska Khartiia mistsevoho samovriaduvannia [European Charter of Local Self-Government]. Zbirka dohovoriv Rady Yevropy. Ukrainska versiiia. K., 2000. p. 194-205.
2. Dlia choho potribna mistseva demokratsiia terytorialnym hromadam [Why do territorial communities need local democracy]. URL: <https://uplan.org.ua/dlia-choho-potribna-mistseva-demokratsiia-terytorialnym-hromadam/>
3. Kasych A.O., Petrushko A.S. (2017). Upravlinnia protsesamy detsentralizatsii: zarubizhnyi dosvid ta stratehichni zavdannia dlia Ukrainy. [Management of decentralization processes: foreign experience and strategic tasks for Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2017. Vypusk 13. p.71-77.
4. Konstytutsiia Ukrainy. [Constitution of Ukraine]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
5. Kormych A.I. (2021). Demokratychni innovatsii u publichnomu upravlinni: poniattia ta typolohiia [Democratic innovations in public administration: concept and typology]. Yurysprudentsiia sohodni: mizh apolohiieiu i kreatyvniuiu. mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Odessa: Feniks, 2021. p. 110–114.
6. Nykolaieva V.I. (2020). Cuchasni innovatsii u derzhavnomu upravlinni systemoiu sotsialnoi roboty: perevahy ta perepony [Modern innovations in state management of the social work system: advantages and obstacles]. *Public Administration and Regional Development*. 2020, 8: 654-678.
7. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini [On local self-government in Ukraine]: Zakon vid 21 travnia 1997 r. № 280/97-VR : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Sameliuk L.O. (2017). Rozvytok partysypatyvnoi demokratsii v umovakh reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia. [Development of participatory democracy in the context of local self-government reform]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia*. 2017. № 2. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2017_2/25.pdf
9. Tkachuk I. Ya. (2019). Demokratychni innovatsii v Ukraini yak chynnyk zmin metodolohii doslidzhennia finansiv hromadianskoho suspilstva. [Democratic innovations in Ukraine as a factor in changes in the methodology of civil society finance research]. *Problemy ekonomiky*. № 3 (41), 2019. p.217-225.
10. Tolkovanov V.V. (2003). Rozvytok mistsevoho samovriaduvannia v konteksti zdiisnennia polityky yevropeiskoi intehtratsii: aktualni problemy ta perspektivy yikh rozv'iazannia (pryklad mista Kyieva). [The development of local self-government in the context of the implementation of the policy of European integration: current problems and prospects for their solution (the example of the city of Kyiv)]. “Zbirnyk vosmykh vseukrainskykh munitsypalnykh slukhan”, 2003, p. 309-313.
11. Agger A. (2012). Democratic innovations in municipal planning: Potentials and challenges of place-based platforms for deliberation between politicians and citizens. *Cities*. Vol. 117, 103317. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275121002171>
12. Elstub S., Escobar O. (2019). Defining and typologising democratic innovations. In S. Elstub, & O. Escobar (Eds.), *Handbook of Democratic Innovation and Governance* (pp. 11-31). Edward Elgar Publishing Ltd. URL: <https://doi.org/10.4337/9781786433862.00009>
13. Harmen B., Ank M., et all. (2020). Democratic Innovations in Dutch Local Government: Experimentation in Search of Strategy. *The Innovation Journal*. Vol. 25. pp. 1-21.
14. Pires de Almeida M.A. (2022). Innovations in the portuguese local government: contributions for local democracy”, *Sociologia, Problemas e Práticas*, 98, Online since 14 January 2022, connection on 14 January 2022. URL: <http://journals.openedition.org/spp/10323>

15. Quirk B. (2006). Innovation in Local Democracy: The London Borough of Lewisham. *Local Government Studies*. 32 (3). pp. 357-372.
16. Thompson N.K., Riedy C. (2014). Sustainability in Public Works Conference 27 – 29 July 2014. Paper Democratic Innovations in Local Government: A Public Value perspective.